



DOI: 10.59560/18291155-2024.2-84

ԱՐՏԱԿ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

«Սահմանադրական դատարանի նախագահի օգնական, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու»

**ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԻ
ԲՆՈՒՅԹԻ ԵՎ ՀԻՄՔԻ ՄԱՍԻՆ ՏԵՂԵԿԱՑՎԵԼՈՒ
ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ
(ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ)**

Ամփոփագիր

Ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին տեղեկացվելու իրավունքը մեղադրյալի առանցքային իրավունքներից է: Առանց այդ իրավունքի մեղադրյալի այլ իրավունքների իրականացումը կամ անիրական է, կամ խիստ անարդյունավետ (օրինակ՝ մեղադրյալը ցուցմունք տալու իր իրավունքից արդյունավետորեն կարող է օգտվել, երբ հանգամանորեն տեղեկացված է, թե ինչից պետք է պաշտպանվի, ինչ փաստական հանգամանքներ են իրեն վերագրվում, երբ է նա կատարել իրեն վերագրվող այդ արարքը և այլն, իսկ առանց հստակ իմանալու մեղադրյալի կողմից ցուցմունք տալով իր պաշտպանության իրավունքի իրացումը դառնում է պատրանքային: Նույն կերպ, մեղադրյալի՝ վարույթին նյութեր և ապացույցներ կցելու իրավունքը կարող է արդյունավետորեն իրացվել միայն այն դեպքում, երբ վերջինս հստակ իմանա՝ ինչի համար է մեղադրվում, այսինքն՝ մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին և այլն): Այսպիսի օրինակները շատ են, հենց այդ պատճառով մեղադրյալի քննարկվող իրավունքը կարելի է իրապես կոչել նրա իրավունքների թագուհի:

Այս գիտագործնական մեկնաբանությունն ուղղված է հենց մեղադրյալի նշված իրավունքի մեկնաբանությանը, այդ իրավունքի էության բացահայտմանը, որը թույլ է տալիս նաև զանազանել մեղադրյալի քննարկվող իրավունքը մեկ այլ իրավունքից՝ գործի նյութերին ծանոթանալու մեղադրյալի իրավունքից:

Հիմնաբառեր. մեղադրյալ, մեղադրանքի բնույթ, մեղադրանքի հիմք, ապացույցներ:

1.1. Ընդհանուր դրույթներ

Ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին տեղեկացվելու մեղադրյալի այս իրավունքն առանցքային նշանակություն ունի պաշտպանության կազմակերպման համար: Ընդհանրապես, որպեսզի հնարավոր լինի ինչ-որ մի բանից պաշտպանվել, նախ և առաջ անհրաժեշտ է իմանալ՝ **ինչ է այն, ինչից պետք է պաշտպանվել:**

Մեղադրյալի այս իրավունքը հենց կոչված է ապահովելու մեղադրյալի պաշտպանության համար հիմնաքարային նշանակություն ունեցող հարցը՝ **ինչից է պաշտպանվում**, որից հետո միայն **գործնական նշանակություն կստանան մեղադրյալի այլ իրավունքները:**

Հենց այս հաշվառմամբ է, որ ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին տեղեկացվելու մեղադրյալի իրավունքը **պատկերավոր կարելի է բնորոշել որպես մեղադրյալի իրավունքների «թագուհի»:**

Մեղադրյալի քննարկվող իրավունքի առանցքային կարևորությունից ելնելով էլ ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին տեղեկացվելու իրավունքը՝ իբրև մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի բաղադրատարր, իր արտացոլումն է գտել թե՛ երկրի Հիմնական օրենքում («Սահմանադրության 67-րդ հոդված»), թե՛ երաշխավորված է կոնվենցիոնալ մակարդակում (ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ա) ենթակետ):

Ընդ որում, թե՛ Սահմանադրությունը և թե՛ ՄԻԵԿ-ը չեն սահմանում, թե **ինչ կերպ, ինչ ձևով (մեթոդով) անձը** պետք է տեղեկացվի իրեն ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքերի մասին¹, դրա

¹ ՄԻԵԿ վերաբերելի մասով, տե՛ս *Pelissier and Sassi v. France* գործով 1999 թ. մարտի 25-ի վճիռը (գանգատ թիվ 25444/94), § 53:

կանոնակարգումն իր հերթին իրացվում է քրեադատավարական ճյուղային օրենսդրությամբ:

Միևնույն ժամանակ, սակայն, տեղեկացումը պետք է լինի այնպիսի **ձևով, որ չխոչընդոտվի մեղադրյալի կողմից իր պաշտպանության արդյունավետ կազմակերպումը:**

1.2.Ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին հանգամանորեն տեղեկացվելը

Մեղադրյալի պաշտպանության արդյունավետությունը պահանջում է, որ մեղադրյալը տեղեկացվի ինչպես մեղադրանքի փաստական կողմի (մեղադրյալին վերագրվող ենթադրյալ արարքը), այնպես էլ փաստական կողմին (մեղադրյալին վերագրվող ենթադրյալ արարքին) տրվող քրեաիրավական գնահատականի մասին:

Ընդ որում՝ արդյունավետ պաշտպանության կազմակերպման առանցքային տարրերից է, որ թե՛ փաստական և թե՛ իրավական կողմը մեղադրյալին պետք է ներկայացվեն *հանգամանորեն, մանրամասն*¹:

Մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին հանգամանորեն տեղեկացվելը կախված է գործի առանձնահատկություններից և դժվար է in abstracto նշել, թե կոնկրետ ինչ հանգամանքներ պետք է հստակ տեղ գտնեն մեղադրանքի ձևակերպման մեջ, որպեսզի այն բավարարի «հանգամանորեն տեղեկացվելու» չափանիշին:

Իբրև սկզբունք, սակայն, պետք է ընդունել այն, որ մեղադրյալը պետք է տեղեկացվի **առանցքային, էական հանգամանքների մասին, որոնք նրա մեղադրանքի հիմքում են ընկած, որպեսզի վերջինս կարողանա արդյունավետ կերպով կազմակերպել իր պաշտպանությունը:** Ըստ այդմ՝ այն բոլոր դեպքերում, երբ այդպիսի առանցքային, էական հանգամանքների մասին մեղադրյալը չի տեղեկացվել (կամ պատշաճ չի տեղեկացվել) վերջինս զրկվում է իր պաշտպանությունը արդյունավետ կազմակերպելու (պաշտպանության կազմակերպման ռազմավարությունը մշակելու) հնարավորությունից, որի հետևանքով

¹ Տե՛ս ՄԻԵԴ *Pelissier and Sassi v. France* գործով 1999 թ. մարտի 25-ի վճիռը (զանգաստ թիվ 25444/94), § 51, նաև՝ ՄԻԵԴ *Mattochia v. Italy* 2000 թ. հուլիսի 25-ի վճիռը (զանգաստ թիվ 23969/94), § 59:

Էլ կասկածի տակ է դրվում (կարող է դրվել) վարույթի ընդհանուր արդարությունը:

Մեղադրանքը «հանգամանորեն ներկայացվելու» չափանիշը, ըստ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի, պահպանվել է, օրինակ, այն դեպքերում, երբ ներկայացված մեղադրանքում թվարկվել են այն հանցանքները, որոնցում անձը մեղադրվել է և նշվել են ենթադրյալ հանցանքի վայրը, դրա կատարման ամսաթիվը, ինչպես նաև քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածները և տուժողի անունը¹:

ՄԻԵԴ-ը շեշտադրել է, որ քրեական գործերով ամբաստանյալին առաջադրված մեղադրանքի վերաբերյալ ամբողջական, մանրամասն տեղեկատվության տրամադրումը և, որպես հետևանք, նաև այդ արարքին դատարանի կողմից տրվելիք իրավական գնահատականի մասին տեղեկության տրամադրումն էական նախապայման է դատավարության արդարությունն ապահովելու համար²:

Միայն մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին հանգամանորեն տեղեկացվելը *մեղադրանքի մանրամասն փաստական և իրավական կողմին տեղեկացվելն է, որը մեղադրյալին կտա իր դեմ բերվող հակադիր դիրքորոշման դեմ արտահայտվելու, դրանց արծագանքելու, հակափաստարկ ներկայացնելու, դրանք վիճարկելու իրավունքը իրացնելու (այդ կերպ ապահովելով մրցակցության տարր «գենքերի հավասարությունը») և, մյուս կողմից, իր այլ իրավունքները արդյունավետ կենսագործելու իրական հնարավորություն: Այս առնչությամբ Մոսկվայի պետական համալսարանի դատավարագետներն իրավացիորեն նշում են, որ. «Միայն իմանալով, թե ինչում են իրեն մեղադրում, մեղադրյալը կարող է օգտվել իր ցուցմունք տալու իրավունքից՝ հերքելով ներկայացված մեղադրանքը. նույն նպատակով իրացնել նոր վկային հարցաքննելու միջնորդության իրավունքը և այլն»³:*

¹ Տե՛ս ՄԻԵԴ *Brozicek v. Italy* գործով 1989 թ. դեկտեմբերի 19-ի վճիռը (գանգատ թիվ 10964/84), § 42:

² Տե՛ս *Pelissier and Sassi v. France*, նշվ. վճիռի § 52:

³ Տե՛ս *Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. - М.: Статут, 2017, էջ 348:*

Կախված դատավարության փուլից և մեղադրանքի ձևից՝ Օրենսգիրքը, ի ապահովումն մեղադրյալի նշված իրավունքի իրացման, սահմանել է մեղադրյալի քննարկվող իրավունքի ապահովման տարբեր ձևեր: Օրինակ՝ մինչդատական վարույթում հանրային քրեական հետապնդում հարուցելու դեպքում Օրենսդիրը համանուն որոշման բովանդակային պահանջների մեջ է ներառել նաև այնպիսի տվյալները, ինչպիսիք են մեղադրանքի փաստական հիմքը՝ մեղսագրվող արարքի էությունը, կատարման տեղը, ժամանակը, եղանակը և մյուս հանգամանքները (...), ինչպես նաև քրեական օրենսգրքի այն հոդվածը կամ հոդվածի մասը կամ կետը, որով պատասխանատվություն է նախատեսված անձին մեղսագրվող արարքի կատարման համար (արարքի իրավական գնահատականը) (Օրենսգրքի 189-րդ հոդվածի 4-րդ մաս): Բացի այդ, քննիչի վրա դրվել է մեղադրանքը ներկայացնելու պարտականություն՝ սահմանելով, որ քննիչը պետք է մեղադրյալին հանձնի քրեական հետապնդում հարուցելու մասին որոշման պատճենը (Օրենսգրքի 190-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Այդ որոշման բովանդակությանը ծանոթանալով՝ արդեն ինքնին մեղադրյալը կարող է տեղեկություն ստանալ իրեն ներկայացված մեղադրանքի մասին: Սակայն օրենսդիրը միայն նշված որոշման պատճենը հանձնելով չի սահմանափակվել:

Ելնելով մեղադրյալի գրագիտությունից, մասնագիտությունից, տարիքային կամ այլ առանձնահատկություններից՝ այդ որոշման պատճենը ունենալը, որոշումը ընթերցելն ինքնին կարող է չապահովել մեղադրանքին հանգամանորեն ծանոթանալու հնարավորությունը:

Ըստ այդմ՝ օրենսդիրը քննիչի վրա դրել է պարտականություն **պարզաբանելու** մեղադրանքի փաստական հիմքը և իրավական գնահատականը (Օրենսգրքի 190-րդ հոդվածի 4-րդ մաս): Սա նշանակում է, որ քննիչը պարտավոր է *ոչ թե պարզապես ընթերցել քրեական հետապնդում հարուցելու որոշումը, այլ ամբողջական, մեղադրյալի համար հնարավոր մատչելի ձևակերպումներով փորձել բացատրել մեղադրանքի էությունը, ինչ արարքի կատարման մեջ է կասկածվում, այդ արարքը քրեական օրենսգրքի որ հոդված(ներ)ով է նախատեսված,*

բացապրել ոչ միայն հանցակազմի դիսպոզիցիան, այլ նաև սանկցիան, և դատարանի կողմից պատիժ նշանակելիս հաշվի առնվող այլ հանգամանքները¹:

Մասնավոր մեղադրանքի գործերով արդեն մեղադրյալի քննարկվող իրավունքի ապահովումը օրենսդիրը կազմակերպել է քրեական հայցին այն բովանդակային պահանջը սահմանելով, ըստ որի քրեական հայցում պետք է նշվի նաև մեղադրանքի բովանդակությունը, այդ թվում՝ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածը կամ հոդվածի մասը (451-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետ): Մյուս կողմից՝ օրենսդիրն այդ գործերով դատարանի կողմից քրեական վարույթ սկսելու մասին որոշման համար նույնպես սահմանել է որոշակի բովանդակային պահանջներ, որոնք ուղղված են մեղադրյալի այդ իրավունքի պատշաճ իրացման ապահովմանը: Մասնավորապես՝ քրեական վարույթ սկսելու մասին որոշումը պետք է պարունակի տուժողի անունը, ազգանունը, մեղադրանքի փաստական նկարագրությունը, ենթադրյալ հանցանքի իրավական գնահատականը, տուժողի ներկայացրած նյութերը (Օրենսգրքի 453-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Բացի այդ Օրենսդիրը նախատեսել է և՛ քրեական հայցը, և՛ քրեական վարույթ սկսելու մասին որոշման պատճենը մեղադրյալին ուղարկելու պահանջ (453-րդ հոդվածի 3-րդ մաս), իսկ դատարանի համար՝ հիմնական դատախոզներում պարտականություն, մասնավոր մեղադրողի կողմից քրեական հայցը ներկայացնելուց հետո, ճշտելու՝ արդո՞ք մեղադրյալին հասկանալի է մեղադրանքը (455-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

Թեև այս հարցում հստակ օրենսդրական կանոնակարգումը բացակայում է, սակայն մեղադրանքը մեղադրյալի համար հասկանալի չլինելու դեպքում, դատարանը, ի ապահովումն մեղադրյալի նշված իրավունքի, պետք է միջոցներ ձեռնարկի մեղադրանքը մեղադրյալին պարզաբանելու ուղղությամբ:

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն (մինչդատական վարույթ), Մաս 2: Գիտ. խմբ. Ա. Ղամբարյան: Եր., «Տիգրան Մեծ», 2017, էջ 388:

1.2.1. Մեղադրանքի ձևակերպման հստակությունը, իբրև մեղադրյալի՝ մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկացվելու իրավունքի իրացման անհրաժեշտ պայման

Մեղադրյալի ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին հանգամանորեն տեղեկացվելու իրավունքից ածանցվում է մեղադրանքի հստակ, հնարավորինս կոնկրետ ձևակերպված լինելը, և որ այն չպետք է սահմանափակվի միայն ընդհանրական ձևակերպումներով:

Այս առնչությամբ Վճռաբեկ դատարանը նշել է. «(...) մեղադրանքի ձևակերպմանը բովանդակային առումով ներկայացվող պահանջները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դրանում, բացի հանցավորի մասին տվյալներից, հանցագործության տեղից, ժամանակից և եղանակից, մանրամասնորեն և հստակ պետք է նշվեն արարքի քրեաիրավական որակման հիմքում ընկած փաստերը՝ հանցագործության դեպքի և դրա հետ կապված հանգամանքների մանրակրկիտ նկարագրությունը: Արդար դատաքննության հիմնարար իրավունքի իրացման առումով անընդունելի է, երբ իրավասու պաշտոնատար անձը համապատասխան դատավարական փաստաթղթերում մեղադրանքը ձևակերպելիս սահմանափակվի միայն քրեական օրենքով արգելված արարքի ընդհանրական նկարագրությամբ: Նույն կերպ անընդունելի է, երբ հանցանքը մի խումբ անձանց կողմից կատարված լինելու դեպքում հանցակիցներին ներկայացվում է միևնույն մեղադրանքը՝ առանց հստակեցնելու նրանցից յուրաքանչյուրի կոնկրետ գործողությունները, հանցագործությանը նրանցից յուրաքանչյուրի մասնակցության բնույթն ու աստիճանը:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նշված պահանջների պահպանմամբ մեղադրանքը ձևակերպելու դեպքում միայն առաջադրված մեղադրանքը հնարավորություն կտա մեղադրյալին պատշաճ կերպով իրականացնել իր պաշտպանության իրավունքը, ինչպես նաև կապահովվի կողմերի դատավարական իրավահավասարությունը՝ սեփական դիրքորոշումը հիմնավորելու և մյուս կողմի փաստարկները

հերքելու համար: Նշված սկզբունքներից ցանկացած շեղում կհանգեցնի արդար դատաքննության հիմնարար արժեքի առարկայազրկման»¹:

Հիմք ընդունելով նաև վճռաբեկ դատարանի նշված դիրքորոշումը՝ մեղադրյալի իրավունքների իրացման համար անհրաժեշտ է, որ մեղադրանքը ձևակերպվի հստակ՝ կոնկրետ նշելով (որքանով դա հնարավոր է) մեղադրյալին վերագրվող արարքը (փաստական կողմը), նրա կողմից այդ արարքի կատարման տեղը, ժամանակահատվածը, պատճառված հնարավոր վնասը, առկայության դեպքում՝ տուժողի մասին տվյալները, մեղադրյալի կատարած արարքի անհատականացնող փաստական կողմի այլ նկարագրությունը, ինչպես նաև արարքին տրվի հստակ քրեաիրավական (նախնական) գնահատական:

Այս առումով իրավակիրառ պրակտիկայում խնդիր է առաջանում առավելապես ոչ թե մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակ ստացած անձի, այլ դեռևս այդպիսի կարգավիճակ չստացած փաստացի քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկացվելու իրավունքի իրացման համար:

Ինչպես արդեն վերը նշվեց, թե՛ Սահմանադրությունը և թե՛ ՄԻԵԿ-ը չեն սահմանում, թե **ինչ կերպ, ինչ ձևով (մեթոդով) անձը** պետք է տեղեկացվի իրեն ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքերի մասին: Ընդ որում՝ այս իմաստով առանցքային է մեղադրանքի նյութական և ոչ թե ձևական ընկալումը, ուստի բոլոր այն բացառիկ դեպքերում, երբ դեռ անձին չտալով մեղադրյալի կարգավիճակ (չկայացնելով հանրային քրեական հետապնդում հարուցելու որոշում)՝ միևնույն ժամանակ նրա նկատմամբ իրականացվում է փաստացի քրեական հետապնդում, ապա պետք է ապահովվի փաստացի քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին պատշաճ տեղեկացվելու իրավունքը:

Գործնականում, սակայն, փաստացի քրեական հետապնդման ենթակա անձին մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին տեղեկացումը տեղ է գտնում **խիստ ընդհանրական ձևակերպումներով**, որոնք,

¹ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 24.08.2012 թ. թիվ ԵՇԴ/0002/01/11 որոշման 21-րդ կետը:

ըստ էության, ոչնչով չեն տարբերվում սովորական վկայի իրավունքից իմանալու, թե ինչ վարույթով է հրավիրվում (Օրենսագրքի 58-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետ, 218-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

Այսպես, օրինակ, քրեական գործերից մեկում քննիչը փաստացի քրեական հետապնդվող անձին իբրև վկա հարցաքննելուց առաջ իբրև ծանուցում նշել է. «Քանի որ վկա Ի.Ի.-ի նկատմամբ փաստացի քրեական հետապնդում է իրականացվում, ուստի վերջինիս այդ մասին հայտնելուց հետո բացատրվել է նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 43-րդ հոդվածով նախատեսված մեղադրյալի իրավունքները, որոնցից նա կարող է օգտվել»:

Նման պարզաբանման պայմաններում փաստացի քրեական հետապնդման վիճակում գտնվող անձի պաշտպանության իրավունքն ըստ էության անհրաժեշտ է դառնում, քանի որ նրա՝ մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկացվելու իրավունքն այսպիսի պարզաբանմամբ որևէ կերպ չի իրացվում:

Մեկ այլ օրինակում քննիչը նշել է.

«Վկա Ա.Մ.-ն տեղեկացվեց, որ ենթադրվում է, որ ինքը հնարավոր է կատարած լինի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 7-րդ, 8-րդ և 12-րդ կետերով և 297-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված հանրորեն վտանգավոր արարք, այն է՝ մի խումբ անձանց կողմից, զենքի կամ մարմնական վնասվածք պատճառելու համար նախապես պատրաստված կամ հարմարեցված առարկայի կամ միջոցի գործադրմամբ, խուլիգանական դրդումներով անձի առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելը և զենքի կամ մարմնական վնասվածք պատճառելու համար նախապես պատրաստված կամ հարմարեցված առարկայի կամ միջոցի գործադրմամբ կամ դրա գործադրման սպառնալիքով խուլիգանությունը, ուստի ինքը ունի պաշտպանության իրավունք, այդ թվում՝ լռելու իրավունք և այդ իրավունքից օգտվելը ոչ մի կերպ չի կարող մեկնաբանվել ի վնաս իրենց»:

Ինչպես ակնհայտ է դառնում տեքստից, քննիչի կողմից մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին այսպիսի «տեղեկացումը» ոչ այլ ինչ է, քան քրեական օրենսգրքի կոնկրետ հոդվածի համարների և փաստակազմի վերատպում: Նման ձևով մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկացումը որևէ կերպ չի կարող համարվել փաստացի քրեական հետապնդման վիճակում գտնվող անձի (մեղադրյալի) քննարկվող իրավունքի պատշաճ իրացում, քանի որ, ի թիվս այլնի, այդպիսի պարզաբանման մեջ իսպառ բացակայում է մեղադրանքի հիմքի, այն է՝ անձին վերագրվող փաստական կողմի նկարագրությունը:

Այսօրինակ «պարզաբանումները» կամ անգամ մեղադրանքի հիմքի մասին որոշ, սակայն ընդհանրական նկարագրություններով, արարքի անհատական նկարագրությունների բացակայությամբ պարզաբանումները խիստ խնդրահարույց են, իրենցից ներկայացնում են մեղադրյալի քննարկվող իրավունքի իրացման ապահովման միայն իմիտացիա, և ոչ թե իրավունքի իրացման ապահովում, որպես հետևանք՝ փաստացի քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի կողմից մեղադրյալին բնորոշ իրավունքներից օգտվելը, դրա արդյունավետությունը գրոյացնելով:

Հետևաբար այդպիսի իրավակիրառ պրակտիկան հրատապ փոփոխության կարիք ունի, իսկ նման եղանակով ստացված ապացույցները պետք է ճանաչվեն անթույլատրելի (Օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 2-րդ մաս), քանի որ տվյալներն անձից ստացվել են նրա սահմանադրական իրավունքների և քրեական դատավարության սկզբունքների խախտմամբ (Օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 4-րդ մաս): Բացի այդ, քննարկվող դեպքերում դրանք ստացվում են քննչական գործողության կատարման ընթացքում մեղադրյալի կարգավիճակ չունեցող անձից նրա դեմ իրականացվող փաստացի քրեական հետապնդման պայմաններում, առանց «քրեական հետապնդման մասին պատշաճ ծանուցումներ»։ նման ծանուցումները, որոնք չեն ապահովում փաստացի քրեական հետապնդման վիճակում գտնվող անձի՝ մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկացվելու իրավունքը և, ըստ այդմ, անիրական և անարդյունավետ դարձնում

մեղադրյալին բնորոշ այլ իրավունքների իրացումը, չեն կարող դիտարկվել իբրև Օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետի իմաստով «քրեական հետապնդման մասին պատշաճ ծանուցումներ»:

1.2.2. Ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին հանգամանորեն տեղեկացվելու իրավունքից ածանցվող մեղադրանքի էական փոփոխությունների մասին տեղեկանալու իրավունքը

Քրեական վարույթը ժամանակի մեջ ձգվող ճանաչողական գործունեություն է, որի ընթացքին զուգահեռ հնարավոր է ի հայտ գան նոր փաստեր, որոնք հանգեցնեն մեղադրյալին ներկայացված (սկզբնական) մեղադրանքի հիմքի (փաստական կողմի) էական փոփոխության և/կամ հիմքի անփոփոխության դեպքում՝ էականորեն փոփոխվի մեղադրանքի բնույթը (նշված փաստերին տրվող քրեաիրավական գնահատականը): Այդպիսի դեպքերում առաջանում է մեղադրյալի քննարկվող իրավունքի պատշաճ իրացման խնդիր:

Մի կողմից՝ ելնելով քրեական վարույթի հենց դինամիկ բնույթից՝ անհնար է արգելել մեղադրանքի թե՛ հիմքի (փաստական կողմի), թե՛ բնույթի (իրավական կողմի) այդ թվում էական փոփոխությունները, մյուս կողմից՝ նման դեպքերում պետք է երաշխավորել մեղադրյալի՝ մեղադրանքին հանգամանորեն ծանոթանալու իրավունքը:

Երկու դեպքում էլ, ելնելով մեղադրյալի՝ մեղադրանքին **հանգամանորեն տեղեկացվելու** իրավունքից, պետք է ապահովվի մեղադրյալի՝ փոփոխված փաստական հիմքին և/կամ իրավական գնահատականին ծանոթանալու հնարավորությունն *այն բոլոր դեպքերում, երբ այդ մեղադրանքի փաստական և/կամ իրավական կողմի փոփոխությունն էական է և երբ նման փոփոխությունը չի կարող գնահատվել իբրև մեղադրյալի համար կանխարեսելի* (ըստ այդմ՝ մեղադրյալը զրկվել է արդյունավետ պաշտպանություն կազմակերպելու հնարավորությունից):

Նախաքննության ընթացքում այդպիսի փոփոխությունների բխվելու դեպքում, մեղադրյալի նշված իրավունքի ապահովման համար անհրաժեշտ է ղեկավարվելով Օրենսգրքի 191-րդ հոդվածի կարգավորմամբ՝ Օրենսգրքի 189-րդ և 190-րդ հոդվածների պահանջների

պահպանմամբ կայացնել քրեական հետապնդում հարուցելու մասին նոր որոշում և մեղադրյալին ներկայացնել նոր մեղադրանք:

Եթե նման փոփոխությունների բախվում է դատախազը մեղադրական եզրակացությամբ ստացված վարույթով, այդ դեպքում՝ նախաքննությունը ավարտված լինելու պայմաններում, դատախազը մեղադրական եզրակացությամբ ստացված վարույթի նյութերի ուսումնասիրության արդյունքով հանգում է հետևության, որ մեղադրանքը ենթակա է փոփոխության. ապա նշված դեպքում հնարավոր են հետևյալ իրավիճակները.

1-ին իրավիճակ - մեղադրանքի բնույթի փոփոխություն ի շահ մեղադրյալի

Եթե դատախազը քրեական վարույթի նյութերի ուսումնասիրության արդյունքում պարզում է, որ անհրաժեշտ է մեղադրանքից հանել առանձին փաստեր կամ **ի շահ մեղադրյալի փոխել նրան վերագրվող արարքի իրավական գնահատականը՝** առանց սկզբնական փաստերն էապես փոխելու, ապա նման դեպքում դատախազը կայացնում է մեղադրական եզրակացությունը վերակազմելու մասին որոշում (Օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ), իսկ մեղադրյալի՝ մեղադրանքին տեղեկացվելու իրավունքի իրացման ապահովմանն է ուղղված Օրենսգրքի 206-րդ հոդվածի 3-րդ մասի կարգավորումը, ըստ որի՝ վարույթի նյութերը դատարան հանձնելու մասին հսկող դատախազն անմիջապես գրավոր տեղեկացնում է վարույթի մասնավոր մասնակիցներին՝ նրանց պատշաճ ձևով ուղարկելով մեղադրական եզրակացության և դրան կցված հավելվածների հաստատված պատճենները: Ընդ որում, տվյալ դեպքում դատախազը պետք է մեղադրական եզրակացությունը կամ դրա հավելվածները մեղադրյալին (վարույթի մասնավոր մասնակիցներին) ներկայացնի միայն վերջին խմբագրությամբ՝ դրանց կցելով իր համապատասխան որոշման պատճենը:

2-րդ իրավիճակ - մեղադրանքի բնույթի փոփոխություն ի վնաս մեղադրյալի

Եթե դատախազը քրեական վարույթի նյութերի ուսումնասիրության արդյունքում պարզում է, որ **անհրաժեշտ է փոխել մեղադրյալին**

Վերագրվող արարքի իրավական գնահատականը՝ ի մասսա վերջինիս կամ մեղադրյալին վերագրվող արարքին տալ տարբերվող իրավական գնահատական, որպիսի հարցը, սակայն պատշաճ կերպով մինչ այդ չի քննարկվել մեղադրյալի հետ, ապա դատախազը նման դեպքերում պետք է, ղեկավարվելով Օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով, կայացնի վարույթի նյութերը նախաքննության մարմին վերադարձնելու մասին որոշում: Այդ դեպքում արդեն նախաքննության շրջանակներում դատախազը կունենա հնարավորություն Օրենսգրքի 191-րդ հոդվածի գործարկմամբ կայացնելու քրեական հետապնդում հարուցելու մասին նոր որոշում՝ փոփոխելով մեղադրանքին տրված իրավական գնահատականը (մեղադրանքի բնույթը), իսկ քննիչը՝ ի ապահովումն մեղադրյալի՝ մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկացվելու իրավունքի, Օրենսգրքի 190-րդ հոդվածի կարգավորումների հիման վրա ներկայացնի նոր մեղադրանքը:

3-րդ իրավիճակ - մեղադրանքի հիմքի փոփոխություն

Նախորդ մեխանիզմը պետք է գործարկվի նաև այն դեպքերում, երբ դատախազը վարույթի նյութերի ուսումնասիրության արդյունքում պարզում է, որ անհրաժեշտ է մեղադրյալին ներկայացված մեղադրանքը լրացնել կամ փոփոխել սկզբնականից էապես տարբերվող փաստերով (մեղադրանքի հիմքի փոփոխություն): Այդ դեպքում դատախազը նույնպես նախաքննությունը շարունակելու համար վարույթի նյութերը պետք է վերադարձնի նախաքննության մարմին (Օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

Առաջին ատյանի դատարանում հիմնական դատախազի ընթացքում մեղադրանքի հիմքի փոփոխությունը

Եթե մեղադրանքի հիմքի (փաստական կողմի) փոփոխության անհրաժեշտությունն առաջանա առաջին ատյանի դատարանում հիմնական դատախազի ընթացքում հետազոտված ապացույցների հիման վրա, ապա այդ դեպքում ևս մեղադրանքը փոփոխող սուբյեկտը

դատախազն է՝ մեղադրողը: Այդ դեպքում մեղադրողը¹ մեղադրանքը փոփոխելու կամ լրացնելու համար միջնորդում է դատարանին ժամանակ տրամադրել՝ մեղադրյալին ներկայացված մեղադրանքը փոփոխելու կամ լրացնելու համար, իսկ համապատասխան միջնորդության բավարարման դեպքում՝ կազմում է նոր մեղադրանք ներկայացնելու մասին որոշում, որը փոխարինում է մեղադրական եզրակացությանը և պետք է համապատասխանի մեղադրական եզրակացության բովանդակությանը ներկայացվող պահանջներին (Օրենսգրքի 277-րդ հոդվածի 4-րդ մաս): Ի ապահովումն մեղադրյալի՝ մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկացվելու իրավունքի, այդ նոր մեղադրանք ներկայացնելու մասին որոշումը տրվում է մեղադրյալին (դատական վարույթի մասնակիցներին, դատարանին), իսկ դատարանն այդ դեպքում նոր մեղադրանքին ծանոթանալու համար ողջամիտ ժամկետ է տրամադրում մեղադրյալին և նրա պաշտպանին, տուժողին, գույքային պատասխանողին կամ նրանց ներկայացուցիչներին (Օրենսգրքի 277-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Թեև Օրենսգրքի 276-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ մինչ վերդիկտ կայացնելու համար առաջին ատյանի դատարանի՝ առանձին սենյակ հեռանալը հանրային մեղադրողն իրավասու է փոխելու մեղադրյալին վերագրվող արարքի իրավական գնահատականը, այնուամենայնիվ, մեղադրողի կողմից իրավական գնահատականի փոփոխությունն ըստ էության իրավական հետևանք չի առաջացնում, **քանի որ դատարանը կաշկանդված չէ մեղադրողի կողմից փաստերին տրված իրավական գնահատականով** (Օրենսգրքի 276-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Ըստ այդմ՝ **մեղադրողի կողմից** փաստերին տրված իրավական գնահատականի փոփոխությունն Առաջին ատյանի դատարանում հիմնական դատալսումների ընթացքում ոչ այլ ինչ է, քան մեղադրող կողմի ոչ պարտադիր, դատաքննության սահմանների վրա չազդող դիրքորոշում:

¹ Եթե հիմնական դատալսումների ընթացքում հետազոտված ապացույցներով հաստատվել են այնպիսի փաստական հանգամանքներ, որոնք հայտնի չէին մինչդատական վարույթում, և որոնք ինքնին կամ այլ փաստական հանգամանքների հետ միասին անհրաժեշտ են դարձնում մեղադրյալին նոր մեղադրանք ներկայացնելը (Օրենսգրքի 276-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

Ինչ վերաբերում է **դատարանի կողմից** մեղադրյալին վերագրվող արարքին տրված իրավական գնահատականի փոփոխությանը, ապա այստեղ արդեն, եթե այդպիսի փոփոխությունը կարող է էական ազդեցություն ունենալ մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի վրա, ապա տարբերվող իրավական գնահատականի փոփոխությունը պետք է գնահատվի իբրև էական և վերջինս պետք է ունենա հնարավորություն դիրքորոշում արտահայտելու մեղադրանքի բնույթի փոփոխության վերաբերությամբ:

Այս առումով մեղադրյալի քննարկվող իրավունքի իրացման երաշխիք է հանդես գալիս օրենսդրական այն դրույթը, ըստ որի վերդիկտ կայացնելիս դատարանը, դուրս չգալով մեղադրանքի հիմքում դրված փաստական հանգամանքների շրջանակից, կարող է փոխել մեղադրյալին վերագրվող արարքին տրված իրավական գնահատականը, **եթե տարբերվող իրավական գնահատականի հարցը պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում քննարկել է կողմերի հետ** (Օրենսգրքի 276-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Ըստ այդմ՝ դատարանը, զերծ մնալով մեղադրանքի վերաբերյալ դիրքորոշում արտահայտելուց, կարող է մինչ վերդիկտ կայացնելը եզրափակիչ ելույթով հանդես եկած անձանց, այդ թվում՝ մեղադրյալին, հարցեր ուղղել հետազոտված փաստական հանգամանքների կապակցությամբ՝ օրենքի կիրառման կամ մեկնաբանման վերաբերյալ (Օրենսգրքի 338-րդ հոդվածի 2-րդ մաս), իսկ բոլոր եզրափակիչ ելույթներն ունկնդրելուց հետո դատարանը կարող է օրենքի կիրառման կամ մեկնաբանման վերաբերյալ խորհրդակցություն անցկացնել հանրային մեղադրողի, պաշտպանի, իսկ առկայության դեպքում՝ նաև տուժողի լիազոր ներկայացուցչի պարտադիր մասնակցությամբ (Օրենսգրքի 338-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): Արարքին տրվող քրեաիրավական գնահատականը որոշելիս, դատարանն իրավասու է անհրաժեշտության դեպքում կողմերի քննարկման առարկա դարձնել օրենքի կիրառման կամ մեկնաբանման որևէ հարց: Այդ դեպքում դատարանը որոշում է կայացնում եզրափակիչ ելույթները վերսկսելու մասին և կողմերին հարցեր ուղղելուց և դրանց վերաբերյալ նրանց կարծիքները լսելուց

հետո հեռանում առանձին սենյակ՝ վերդիկտ կայացնելու: Ընդ որում՝ որպեսզի պաշտպանությունը լինի արդյունավետ, ապա դատարանը նաև այդպիսի հարցերի քննարկման համար պետք է (անհրաժեշտության դեպքում) տրամադրի բավարար ժամանակ ու պայմաններ մեղադրյալին վերագրվող արարքին տարբերվող իրավական գնահատականի վերաբերությամբ պատշաճ պատրաստվելու, դիրքորոշում արտահայտելու համար: Այդպիսով իսկ ապահովվում է մեղադրյալին վերագրվող արարքին տրվող տարբերվող իրավական գնահատականի հնարավոր փոփոխության կապակցությամբ մեղադրյալի դիրքորոշում արտահայտելու իրավունքի իրացումը, ըստ այդմ՝ պաշտպանության արդյունավետ կազմակերպման հնարավորությունը:

1.2.3. Մեղադրանքի հիմքի/բնույթի փոփոխությունների էականությունը

Մեղադրանքի թե՛ հիմքի և թե՛ բնույթի էական փոփոխության մասին կարելի է խոսել, երբ, օրինակ, փոփոխվում են մեղադրյալին վերագրվող փաստերը (մեղադրանքի հիմքը), որի արդյունքում փոփոխվում է այդ փաստերին տրվող քրեաիրավական գնահատականը՝ հանգեցնելով որակման փոփոխության (քրեական օրենսգրքի հոդվածի, հոդվածի մասի կամ կետի փոփոխության):

Մեղադրանքի հիմքի փոփոխությունն էական պետք է գնահատել նաև այն դեպքերում, երբ փոփոխվել են փաստական հանգամանքները, որոնք թեև չեն հանգեցրել որակման փոփոխության (չի փոխվել քրեական օրենսգրքի հոդվածը, հոդվածի մասը կամ կետը), սակայն այդ փաստական հանգամանքների փոփոխությունները կապված են, օրինակ, մեղքի այլ տեսակի կամ շարժառիթների հետ, կամ, օրինակ, փոփոխվող փաստական հանգամանքները կապված են միևնույն հանցակազմի դիսպոզիցիայում նկարագրված այլընտրանքային արարքի կամ եղանակի հետ և այլն:

Նման դեպքերում փոփոխությունները պետք է դիտարկել իբրև էական, քանի որ այդպիսի փոփոխություններն առանցքային կերպով կարող են ազդել մեղադրյալի պաշտպանության

կազմակերպման մարտավարության և/կամ ռազմավարության պատշաճ կազմակերպման հարցերի վրա, ուստիև, այդպիսի փոփոխություններին զուգահեռ, մեղադրյալը պետք է պատշաճ կերպով և հանգամանորեն տեղեկացվի «նոր» մեղադրանքի «բնույթի և հիմքերի» մասին:

Մյուս կողմից՝ ինչ-ինչ հանգամանքների բերումով, օրինակ, պայմանավորված վարույթն իրականացնող մարմնի փուլային փոփոխությամբ՝ միևնույն փաստական հանգամանքներին կարող է տրվել այլ, տարբերվող քրեաիրավական գնահատական: Նման դեպքում տարբերվող քրեաիրավական գնահատականի փոփոխությունը **էական** կարող է գնահատվել, երբ այն **կանխատեսելի չի** եղել մեղադրյալի համար, **անգամ եթե փաստերի գնահատման նվազ խիստ տարբերակն է ընտրվել:**

Օրինակ, այդպիսի փոփոխությունն էական կլինի, երբ քրեաիրավական գնահատականի փոփոխությունը վերաբերում է **հանցակազմի տարրի վերագնահատմամբ առաջեկող փոփոխությանը և արարքին տրվող նոր իրավական գնահատականը չի հանդիսանում նույն հանցանքի այլ աստիճան, ուստիև չէր կարող կանխատեսելի լինել մեղադրյալի համար:**

Այսպես, Սադակը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 1) գործով ՄԻԵԴ-ը քննարկման առարկա է դարձրել այն հարցը, թե արդյոք դիմումատուներին վերագրվող սկզբնական մեղադրանքով հանցանքը՝ պետության ամբողջականությանը սպառնացող դավաճանությունը և հետագայում արդեն դատարանի կողմից արարքին տրված իրավական գնահատականը՝ պետության ամբողջականությանը սպառնացող զինված կազմակերպությանը անդամակցելը, հանդիսանում են միևնույն հանցանքի տարբեր աստիճաններ, և արդյո՞ք դրանք օրգանապես կապված են միմյանց հետ, թե՞ ոչ:

Այս հարցերի պատասխաններն էական նշանակություն ունեն մեղադրանքի փոփոխության **կանխատեսելիության առումով՝ որպես արդյունք նաև առանցքային ազդեցություն**

ունենալով մեղադրյալի արդյունավետ պաշտպանության կազմակերպման վրա:

Եվրոպական դատարանը, անդրադառնալով գործին, նշել է, որ 1994 թ. հունիսին 21-ին դատախազության կողմից ներկայացված մեղադրական եզրակացության մեջ դիմողները մեղադրվում էին միայն պետության ամբողջականությանը սպառնացող դավաճանության մեջ (Թուրքիայի քրեական օրենսգրքի 125-րդ հոդված): Ութեն մեղադրող կողմը վկայակոչել է դիմումատուների կապերը PKK կազմակերպության անդամների հետ, սակայն ՄԻԵԴ-ը շեշտադրել է, որ մինչդատական վարույթի ընթացքում դիմողների այդ կազմակերպության հետ կապերը հետազոտվել են միայն իրենց ի սկզբանե մեղադրանքով ներկայացված հանցանքը (հանցակազմի տարրերը)՝ պետության ամբողջականությանը սպառնացող դավաճանությունը, հիմնավորելու նպատակով:

Կարևոր է շեշտադրել, որ այդ գործով կողմերը չեն վիճարկել այն, որ մինչև Պետական անվտանգության դատարանում նիստերի վերջին օրը ներկայացված մեղադրանքը վերաբերել է բացառապես պետության ամբողջականությանը սպառնացող դավաճանությանը:

Ըստ այդմ՝ ՄԻԵԴ-ը մեղադրյալի իրավունքների խախտման հարցի քննարկման համար փորձել է գնահատել, թե դիմողները հնարավորություն ունեին բավարար չափով կանխատեսել, որ պետության ամբողջականությանը սպառնացող դավաճանության կապակցությամբ ներկայացված սկզբնական մեղադրանքը կարող է փոփոխվել մեկ այլ մեղադրանքով, այն է՝ պետության ամբողջականությանը սպառնացող զինված կազմակերպությանը անդամակցելու մեղադրանքով:

ՄԻԵԴ-ը այդպիսի կանխատեսելիությունը գնահատելու համար հաշվի է առել այն հանգամանքը, որ հանցագործությունների այս երկու տեսակները **տարբերվում**

են միմյանցից թե՛ նյութական իմաստով, և թե՛ նաև գիտակցական (mental) ասպեկտներով:

ՄԻԵԴ-ը, արձանագրելով, որ եթե պետության ամբողջականության դեմ ուղղված հանցագործությունը կարող է իրականացվել միայն բավականաչափ լուրջ և պետության գոյատևման համար իրական սպառնալիք պարունակող գործողություններով, ապա երկրորդ հանցանքի դեպքում արդեն **պարտադիր չէ**, որ անձինք հենց իրենք կատարեն այնպիսի գործողություններ, որոնք կարող են իրական վտանգ ներկայացնել պետության գոյատևման համար: Դատարանը նկատել է, որ երկրորդ հանցանքի՝ պետության ամբողջականությանը սպառնացող զինված կազմակերպությանը անդամակցելու հանցանքի **նյութական տարրն արդեն իսկ քր. օր.-ի 125-րդ հոդվածին հակասող նպատակներ հետապնդող, կարգապահական ռեժիմ և հիերարխիկ կառուցվածք ունեցող զինված կազմակերպությանը պատկանելիությունն է:** Բացի այդ, Դատարանը շեշտադրել է, որ այդ երկրորդ հանցանքի համար անհրաժեշտ է նաև գիտակցական (մենթալ) որոշակի բնույթի հատկանշական տարր, այն է՝ ոչ օրինական կազմակերպությանը պատկանելիության գիտակցումը:

Ըստ այդմ՝ այս տարբերությունները շեշտադրելով՝ ՄԻԵԴ-ը չի համաձայնվել թուրքական կառավարության այն դիտարկումներին, թե սկզբնական մեղադրանքով հանցանքը և հետագայում արդեն փոփոխված հանցանքը **նույն հանցագործության տարբեր աստիճաններ են:**

Արձանագրելով, որ այդ հանցանքները տարբերվում են ինչպես նյութական, այնպես էլ գիտակցական հատկանիշներով և ստուգելու, թե արդյոք այդպիսի տարբերության պայմաններում **տարբերվում է (կարող է տարբեր լինել) նաև մեղադրյալի պաշտպանության մարտավարությունը**, Դատարանը նշել է, որ եթե սկզբնական

մեղադրանքից պաշտպանվելու համար պետք է պատասխան տրվեր այն հարցին, թե արդյոք դիմումատուների գործունեությունն իսկապես սպառնում էր պետության ամբողջականությանը, ապա արդեն անօրինական զինված կազմակերպությանը պատկանելիության մեջ մեղադրվելու դեպքում, դիմումատուներն իրենց պաշտպանությունը պետք է կառուցեին էականորեն տարբերվող հիմքերի վրա, մասնավորապես նրա վրա, թե արդյոք **իրենք անօրինական զինված կազմակերպության հիերարխիկ կառուցվածքի մեջ որևէ պաշտոն ունեցել էին, և հարկադրված էին եղել ենթարկվելու այդ կազմակերպության ներքին կարգապահական կանոններին, և արդյո՞ք նրանք տեղյակ չեն եղել այս կազմակերպությանն իրենց պատկանելության մասին:**

Ըստ այդմ ՄԻԵԴ-ն արձանագրել է, որ ազգային դատարանը թեև ուներ փաստերին տարբերվող իրավական գնահատական տալու լիազորություն, սակայն դա իրականացրել է այն կերպ, որով դիմումատուներին չի տվել հնարավորություն իրենց պաշտպանության իրավունքը գործնականում և արդյունավետորեն իրացնելու (չտրամադրելով բավարար ժամանակ, օրինակ հետաձգելով դատական նիստը՝ պատրաստվելու համար փոփոխված մեղադրանքին պաշտպանվելու համար) համար՝ արձանագրելով դիմումատուների՝ իրենց ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և առիթների մասին հանգամանորեն տեղեկացված լինելու և պաշտպանությունը նախապատրաստելու համար բավարար ժամանակ ու պայմաններ ունենալու իրավունքի խախտում¹:

Մեղադրանքի բնույթի (փաստերին տրված իրավական գնահատականի) փոփոխությունը **էական չի լինի**, երբ տարբերվող իրավական գնահատականը **կանխատեսելի է** եղել մեղադրյալի

¹ Տե՛ս *Sadak and Others v. Turkey* գործով 2001 թ. հուլիսի 17-ի վճիռը (գանգատներ թիվ 29900/96 29901/96 29902/96...), § 50-59:

համար, ուստիև վերջինս զրկված չի եղել կանխատեսելի այդպիսի փոփոխությունից արդյունավետ պաշտպանվելու հնարավորությունից: Օրինակ այդպիսի իրավիճակ հնարավոր է, երբ անձը ծանրացնող հանգամանքներով կատարված հանցանքի փոխարեն մեղավոր ճանաչվի հասարակ հանցագործության համար, կամ երբ անձին վերագրվող հանցանքն ընդգրկի այն հանցանքը, որը փոփոխության դեպքում վերագրվելու է անձին:

Համանման դեպքի անդրադարձել է ՄԻԵԴ-ը Սալվադոր Տոռեսն ընդդեմ Իսպանիայի գործով:

Գործի նախնական քննության ընթացքում քննիչ-դատավորի կողմից դիմումատուին, ով երկար տարիներ զբաղեցրել էր Բարսելոնայի հանրային հիվանդանոցի գլխավոր կառավարչի պաշտոնը, մեղսագրվել է պետական միջոցների յուրացում հանցագործությունը: Դիմումատուի արարքին նման քրեաիրավական գնահատականը պահպանվել է նաև հետագայում թե՛ հանրային և թե՛ մասնավոր մեղադրողի կողմից:

Սակայն, որպեսզի իսպանական օրենսդրությանը համահունչ արարքը որակվեր իբրև «պետական միջոցների յուրացում», պետք է որ այդպիսի հանցանքը կատարվեր կամ հանրային ծառայողի (civil servant), կամ պետական հիմնարկի միջոցների կառավարչի կողմից, **և վերջինս հանցանքը կատարելիս պետք է օգտվեր իր կարգավիճակից:** Բացի այդ, յուրացված գումարները պետք է լինեին «պետական միջոցներ»:

Դիմումատուն եղել է Բարսելոնայի հանրային հիվանդանոցի գլխավոր կառավարչի կարգավիճակում և երբևէ գործի քննության ընթացքում չի վիճարկել այն հանգամանքը, որ իր այդ գլխավոր կառավարչի կարգավիճակում ինքն ընկնում էր իրեն մեղսագրվող քր. օր.-ի 394-րդ և 399-րդ հոդվածներով նախատեսված այն անձանց շրջանակի մեջ, ում «վստահված են (...) մարզային

կամ քաղաքային իշխանություններին, ուսումնական հաստատություններին կամ բարեգործական կազմակերպություններին պատկանող միջոցները» կամ ովքեր «պետական մարմնի կողմից ավանդադրված միջոցների կառավարիչներ կամ ավանդապահներ են»:

Իսպանիայի գերագույն դատարանը, գտնելով, որ դիմումատուի արարքում բացակայում է պետական միջոցների յուրացման հանցակազմը, քանի որ թեև գումարները կարելի է դիտարկել իբրև «պետական միջոցներ», այնուամենայնիվ հիվանդանոցը (որի կառավարիչն էր դիմումատուն) **այդ գումարները ստանալու օրինական իրավունք չուներ:**

Այդուհանդերձ Իսպանիայի գերագույն դատարանը, դիմումատուի արարքը որակելով իբրև սովորական յուրացում (simple embezzlement), հանցանքը կատարելիս դիմումատուի՝ Բարսելոնայի հիվանդանոցի գլխավոր կառավարիչ լինելը գնատահատել էր իբրև քր. օր.-ի 10-րդ հոդվածի 10-րդ կետով նախատեսված ծանրացնող հանգամանքի առկայությամբ կատարված, այն է՝ «իր կարգավիճակի հանրային բնույթից ստացված առավելությունից օգտվելով» կատարված յուրացում:

Դիմումատուն ՄԻԵԴ առջև վիճարկում էր, որ իրեն երբևէ այդպիսի մեղադրանք չի առաջադրվել և որ մեղադրանքի իրավական գնահատականի նման փոփոխությունը հանգեցրել է մեղադրանքի «բնույթի» և «հիմքի» մասին հանգամանորեն ծանոթանալու իր իրավունքի խախտման:

Սակայն ՄԻԵԴ-ը, ելնելով այն հանգամանքից, որ դիմումատուին սկզբնապես թե՛ քննիչ դատավորի, թե՛ հանրային և մասնավոր մեղադրողի կողմից մեղադրանքը եղել է **պետական միջոցների յուրացում**, որի բաղադրատարրի մեջ է մտնում արարքը հանրային ծառայողի (civil servant) կամ պետական հիմնարկի միջոցների կառավարչի կողմից կատարումը, այդ արարքը կատարելիս իր կարգավիճակից օգտվելը, **դիմումատուի նշված իրավունքի**

խախտում չարձանագրեց՝ շեշտադրելով, որ դիմումատուի կարգավիճակի հանրային բնույթը պետական միջոցների յուրացման **սկզբնական մեղադրանքին բնորոշ տարր էր,** և, հետևաբար, դիմումատուին հայտնի էր դատավարության հենց սկզբից¹:

1.3.Ներկայացված մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին հանգամանորեն տեղեկացվելու իրավունքը և ապացույցների մասին տեղեկանալու հնարավորությունները

Մեղադրյալի՝ մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին **հանգամանորեն** տեղեկացվելու իրավունքն արդյո՞ք ենթադրում է նաև իրավունք տեղեկացվելու մեղադրանքի հիմքը (փաստական կողմը) հիմնավորող ապացույցների, դրանց բովանդակության մասին: Ընդ որում՝ ելնելով այն հանգամանքից, որ խորհրդային (հետխորհրդային) դատավարությունում, որպես կանոն, անձն իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկանում էր որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշմամբ և դրանում առկա տվյալներով, ապա ստացվում է, որ այդ որոշման մեջ ապացույցների մատնանշման, դրանց բովանդակության բացահայտման հարցերը ուղիղ կապվում են մեղադրյալի այդ իրավունքի հետ:

Հարցը, թե արդյո՞ք անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշման մեջ անհրաժեշտ է ապացույցներ մատնանշելը և, ըստ այդմ, այդպիսով մեղադրյալին նաև մեղադրանքի փաստական կողմը հիմնավորող ապացույցների, որոշ դեպքերում նաև՝ դրանց բովանդակության մասին տեղեկացնելու անհրաժեշտության հարցը խորհրդային (հետխորհրդային) գիտության մեջ բավական երկար ժամանակ քննարկվել է՝ ձևավորելով հարցի վերաբերյալ երկու տարբեր մոտեցում:

Գիտնականներ, որոնք գտնում են, որ նման որոշման մեջ անհրաժեշտ է ապացույցներ մատնանշել² և այդպիսով մեղադրյալին նաև մեղադրանքի

¹ Տես ՄԻԵԴ՝ *Salvador Torres v. Spain* գործով 1996 թ. հոկտեմբերի 24-ի վճիռը (զանգատ թիվ 21525/93), § 30-33:

² Խորհրդային իրավունքում տես, օրինակ, **Чельцов-Бebutov М.А.** Обвиняемый и его показания в советском уголовном процессе. - М.: Изд-во Министерства юстиции СССР, 1947, էջ 20: Հայկական իրավունքում՝ **Ավագյան Վ.** Կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և դրա ապահովումը: Եր., «Օրենք և իրականություն» իրատ., 2006:

ՍԱՀՄԱՆԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ 2(114)2024
◆ ՏԵՂԵԿՎԳԻՐ

փաստական հիմքը հիմնավորող ապացույցների, որոշ դեպքերում նաև՝ դրանց բովանդակության մասին տեղեկացնելը

Այդ խումբ գիտնականները նշում էին, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշման մեջ պետք է առնվազն գոնե հավաքված գլխավոր ապացույցներին հղումներ լինեն: Իսկ քննիչների դիտարկումներին, թե չի կարելի մեղադրյալի առջև ինքնաբացահայտվել, այսինքն՝ տեղեկացնել նրան իր դեմ եղած տվյալների մասին, դեռևս **1947 թ. լույս տեսած աշխատանքում** դատավարագետ Մ. Չելցովը նշում էր, որ այդպիսի քննիչները մոռանում են, որ «խորհրդային իրավունքը հետախուզական չէ, որում քննիչը պետք է «բռնի» մեղադրյալին՝ տարատեսակ թակարդներ լարելով նրա դեմ, բազմանշանակ ակնարկներով նրան շեղելով, խաբելով, խոստովանություններով և այլն:

Սովետական դատավարությանը օտար են բոլոր այդ հնարքները»¹:

Արդեն ավելի ուշ՝ 1965 թ., նույն միտքն էին արտահայտում ոչ պակաս ականավոր դատավարագետներ Ն. Ժոգինը, Ֆ. Ֆատկուլինը՝ գրելով, որ քննիչը «յուրաքանչյուր գործով պետք է հիմնավորի առաջադրվող մեղադրանքը՝ նշելով դրա հիմքում դրված փաստական տվյալները և փաստարկները (...): Դա նախնական քննության մարմինների ոչ միայն իրավունքն է, այլև պարտականությունը և ունի սկզբունքորեն կարևոր նշանակություն»²: Որոշ հեղինակներ, առավել զարգացնելով այս մոտեցումը և ելնելով մեղադրյալի իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության արդյունավետությունից, անհրաժեշտ էին համարում, որ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման մեջ ոչ միայն պետք է մատնանշվեին ապացույցները, այլ նաև գտնում էին, որ այդ ապացույցները պետք է ներկայացվեին մեղադրյալին նրա առաջին հարցաքննության ժամանակ³:

¹ Տե՛ս **Чельцов-Бebutov M.A.** Նշվ. աշխ., էջ 20:

² Տե՛ս **Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н.** Предварительное следствие в советском уголовном процессе. - М.: Юрид. лит., 1965, էջ 210:

³ Տե՛ս **Лукашевич В.З.** Установление уголовной ответственности в советском уголовном процессе. - Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1985, էջ 138-139, մեջբերումն ըստ՝ Ավագյան Վ. Կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և դրա ապահովումը: Եր., «Օրենք և իրականություն» հրատ., 2006, էջ 140:

Ժամանակակից հայ դատավարագետներից ոմանք նույնպես հարում էին ներկայացվող գիտական մոտեցմանը: Օրինակ Վ. Ավագյանը, ելնելով քրեական դատավարության ընթացքում կայացված ցանկացած որոշման հիմնավորված լինելու պահանջից, նշում էր, որ այդ որոշումը «(...) պետք է բովանդակի հղումներ այն փաստական տվյալներին՝ ապացույցներին, որոնք հիմք են ծառայել նշված որոշման կայացման (այսինքն՝ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու) համար»¹: Հեղինակը, այս համատեքստում արձագանքելով այն մտահոգություններին, թե այդպիսով հնարավոր է, որ մեղադրյալը խոչընդոտի ճշմարտության հետագա բացահայտմանը, որ որոշման մեջ ապացույցների մատնանշումը կարող է հանգեցնել մեղադրյալի հարցաքննության նշանակության կորստին, նշում էր, որ «(...) քննիչն ունի բավարար միջոցներ՝ կանխելու, խափանելու համար մեղադրյալի փորձերը խոչընդոտելու ճշմարտության բացահայտմանը» և որ մեղադրյալը բնավ պարտավոր չէ նախաքննության մարմնին որևէ աջակցություն տալ²:

Գիտնականներ, որոնք գտնում են, որ նման որոշման մեջ անհրաժեշտ չէ ապացույցներ մատնանշել և այդպիսով մեղադրյալին նաև մեղադրանքի փաստական հիմքը հիմնավորող ապացույցների, որոշ դեպքերում նաև՝ դրանց բովանդակության մասին տեղեկացնելը

Գիտնականների մյուս խումբն այն դիրքորոշմանն է, որ քրեական վարույթ մեղադրյալի մուտքն ապահովող որոշման մեջ՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշման մեջ, անհրաժեշտ չէ ապացույցներ մատնանշել³: Այս խումբ հեղինակները նկատում են, որ նշված որոշման մեջ ապացույցներ մատնանշելը, ինչպես նաև որոշ դեպքերում դրանց բովանդակությանը ծանոթացնելը քննիչի իրավունքն է և ոչ թե պարտականությունը, որը կարող է կատարել քննության օբյեկտիվության և արդյունավետության նպատակներից ելնելով⁴: Ավելին՝ կար կարծիք,

¹ Տես Ավագյան Վ., Նշվ. աշխ., էջ 139:

² Տես Ավագյան Վ., Նշվ. աշխ., էջ 140-141:

³ Տես, օրինակ, **Тарасов-Радионо́в П.И.** Предварительное следствие. - М.: Госюриздат, 1955, էջ 199:

⁴ Տես **Строгович М.С.** Курс советского уголовного процесса. - М.: Изд-во Ак. наук СССР, 1958, էջ 302:

որ ապացույցներին սովորական հղումն այդ որոշման մեջ՝ առանց այդ ապացույցների բովանդակությանը ծանոթացնելու, մեղադրյալին որևէ կերպ չի երաշխավորի իր իրավունքները և հակառակը՝ որոշ դեպքերում անգամ կարող է վերջինիս մոտ թյուրընկալում ձևավորել քննության տիրապետության տակ գտնվող ապացուցողական նյութի վերաբերյալ¹:

Մեր օրերում այս մոտեցումն առավել գերակշռող է դարձել²:

Հայկական դատավարական գրականության մեջ հարցին անդրադառնալով՝ Ա. Ղամբարյանը գրել է. «Որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշման մեջ ապացույցները վկայակոչելու հարցի բարդությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ մի կողմից խնդիր է դրված ապահովել նախաքննության գաղտնիքը, մյուս կողմից՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշումը չհիմնավորելը՝ ապացույցների վրա հղումներ չկատարելը, բացասաբար է ազդում մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի իրականացման վրա (...): Եթե «մեղադրանքի հիմքը» ասելով հասկանանք մեղադրանքի փաստական կողմի հիմքերը (ապացույցները), ապա այս պահանջը, գործող նախաքննության մոդելի պայմաններում, կարող է ապահովվել միայն նախաքննության ավարտին»³:

Մեր համոզմամբ, սակայն, հարցի վերաբերյալ խորհրդային (հետխորհրդային) գիտության մեջ առկա այս վեճը, թեև ուղիղ առնչվում է մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի հետ, սակայն չի առնչվում մեղադրյալի «ներկայացված մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին» տեղեկացվելու իրավունքին, այլ վերաբերելի է նրա այլ իրավունքին, այն է՝ գործի նյութերին ծանոթանալու իրավունքին:

Ներկայացված մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկացվելու իրավունքը ժամանակային առումով շատ ավելի վաղ է իրացվում (ծագում), քան գործի նյութերին ծանոթանալու մեղադրյալի իրավունքը: Վերջինն ամբողջ ծավալով իրացնելու հնարավորություն

¹ Տե՛ս **Строгович М.С.** Նշվ. աշխ., էջ 302:

² Տե՛ս Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. - М.: Статут, 2017, էջ 738:

³ **Ղամբարյան Ա.** Քրեական հետապնդումը (մեղադրանքը) մինչդատական վարույթում (ուսումնական ձեռնարկ): Եր., «Անտարես», 2016 թ., էջ 58-59:

մեղադրյալն ստանում է նախաքննության ավարտման պահին՝ ելնելով նախաքննության արդյունավետության հանրային շահից:

Հետևաբար, իր դեմ առկա, մեղադրանքը հիմնավորող ապացույցներին, դրանց բովանդակությանը ծանոթանալու մեղադրյալի իրավունքը կարող է իրացվել նախաքննության ավարտին և ոչ թե նրա քրեական վարույթ «մուտք» գործելու պահին:

Խորհրդային (հետխորհրդային) իրավունքում, սակայն, մեղադրանքի հիմքը եթե անգամ ամբողջությամբ չի նույնացվել, ապա առնվազն դրա մեջ է ներառվել նաև մեղադրանքը հիմնավորող ապացույցների համակցությունը:

Ինչպես արդեն նշվել է, մեղադրանքի *հիմքը (որին և պետք է հանգամանորեն տեղեկացվի մեղադրյալը)* ոչ թե ապացույցների համակցությունն է, այլ մեղադրյալին վերագրվող ենթադրյալ փաստերը, փաստական հանգամանքները, մեղադրանքի փաստական կողմը:

Խորհրդային իրավունքում մեղադրանքի հիմքի մեջ նաև ապացույցների համակցության ներառման մոտեցումը և ըստ այդմ՝ դրանց մասին մեղադրյալին տեղեկացնելու մոտեցումը, թերևս պայմանավորված է եղել քրեական վարույթ մեղադրյալի «մուտքը» պայմանավորող որոշման *հիմքով*:

Խորհրդային իրավունքում այդ որոշման հիմքը «ապացույցների համակցությունն էր», հետևաբար մեխանիկորեն մեղադրյալի մուտքը պայմանավորող որոշման հիմքը՝ ապացույցների համակցությունը, ներառվել է մեղադրանքի հիմքում:

Գործող Օրենսգրքում հրաժարումը մեղադրյալի «մուտքը» պայմանավորող որոշման՝ «բավարար ապացույցների համակցության» ձևակերպումից և դրա համար «հանցանքի կատարումը վկայող փաստերը» ձևակերպումը սահմանելով՝ ինքնաբերաբար վերանում է նաև մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքը» պայմանավորող *որոշման հիմքի և մեղադրանքի հիմքի* միջև առկա տարբերությունը: Օրենսգրքի 189-րդ հոդվածի 1-ին մասի իրավակարգավորման պայմաններում արդեն, մեղադրանքը հիմնավորող ապացույցներին ծանոթանալու իրավունքը հնարավոր է լինում հեշտությամբ տարանջատել «մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկացվելու» իրավունքից:

Ասվածի հիման վրա կարելի է եզրահանգել, որ չպետք է մեղադրանքի հիմքի (և բնույթի) մասին տեղեկացվելու մեղադրյալի իրավունքի մեջ ներառվի նաև մեղադրանքի հիմքը (փաստական կողմը) հիմնավորող ապացույցների մասին տեղեկացվելու իրավունքը¹։ Թեև այն մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի կարևորագույն մասն է կազմում, սակայն հանդիսանում է այլ իրավունքի՝ գործի նյութերին ծանոթանալու իրավունքի բաղադրատարր, որն ամբողջ ծավալով իրացվում է ոչ թե մեղադրյալի մինչդատարական վարույթ «մուտքի» պահից, այլ մինչդատարական վարույթից մեղադրյալի «ելքի» պահին:

1.4. Մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին իրեն **հասկանալի լեզվով** տեղեկացվելու իրավունքը

Մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկացվելու իրավունքը նաև ներառում է **իրեն հասկանալի լեզվով** այդ մասին տեղեկացվելը (Սահմանադրության 67-րդ հոդվածի 1-ին կետ, Օրենսգրքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ):

Ըստ այդմ՝ բոլոր այն դեպքերում, երբ մեղադրյալը մատնանշում է իր՝ հայերեն լեզվին (դատավարության լեզվին) չտիրապետելու կամ ոչ բավարար չափով չտիրապետելու մասին և գործի նյութերով բացակայում են հակառակի մասին վկայող ապացույցներ, ապա քննիչը պարտավոր է ապահովել մեղադրյալին հասկանալի լեզվով մեղադրանքի հիմքի և բնույթի մասին տեղեկացումը:² Այդ դեպքում քննիչը պետք է գործին ներգրավի թարգմանիչ (Օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի 2-րդ մաս) և մեղադրանքը ներկայացնի թարգմանչի կողմից մեղադրյալին հասկանալի լեզվով թարգմանությամբ: Բացի այդ, նման դեպքերում քննիչը կրում է քրեական հետապնդման հարուցման որոշման թարգմանված պատճենը մեղադրյալին ներկայացնելու պարտականություն (Օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

¹ Տես, վերաբերելի մասով, ՄԻԵԴ *Fitt v. UK* 2000 թ. փետրվարի 16-ի վճիռը (զանգատ թիվ 29777/96), § 44, 45: Տես նաև **Weigend, T.** Learning about the charges: The suspect's right to information. In: *Europe in Crisis: Crime, Criminal Justice, and the Way Forward*, Vol. II, 2017, էջ 939-940:

² Տես, վերաբերելի մասով, ՄԻԵԴ *Brozicek v. Italy* գործով 1989 թ. դեկտեմբերի 19-ի վճիռը (զանգատ թիվ 10964/84), § 41:

Եզրահանգումներ

Ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին տեղեկացվելու մեղադրյալի իրավունքի վերաբերությամբ սույն մեկնաբանությունների իմպլեմենտացիան իրավակիրառ պրակտիկայում թույլ կտա մեղադրյալի իրավունքների պաշտպանությունը հայկական քրեական դատավարությունում բարձրացնել՝ այդպիսով իսկ ապահովելով մեղադրյալի՝ իբրև քրեական վարույթի սուբյեկտի լիարժեքությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Ավագյան Վ.**, Կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և դրա ապահովումը: Եր., «Օրենք և իրականություն» հրատ., 2006:
2. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն (մինչդատական վարույթ): Մաս 2: Գիտ. խմբ. Ա. Ղամբարյան: Եր., «Տիգրան Մեծ», 2017:
3. **Ղամբարյան Ա.** Քրեական հետապնդումը (մեղադրանքը) մինչդատական վարույթում (ուսումնական ձեռնարկ): Եր., «Անտարես», 2016:
4. ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 24.08.2012 թ. թիվ ԵՇԴ/0002/01/11 որոշում:
5. Brozicek v. Italy գործով 1989 թ. դեկտեմբերի 19-ի վճիռը (գանգատ թիվ 10964/84):
6. Fitt v. UK գործով 2000 թ. փետրվարի 16-ի վճիռը (գանգատ թիվ 29777/96):
7. Mattoccia v. Italy գործով 2000 թ. հուլիսի 25-ի վճիռը (գանգատ թիվ 23969/94):
8. Pelissier and Sassi v. France գործով 1999 թ. մարտի 25-ի վճիռը (գանգատ թիվ 25444/94):
9. Sadak and Others v. Turkey գործով 2001 թ. հուլիսի 17-ի վճիռը

ՍԱՀՄԱՆԱՂՈՐԿԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎԳԻՐ
◆ 2(114)2024

(գանգատների թիվ 29900/96 29901/96 29902/96...):

10. Salvador Torres v. Spain գործով 1996 թ. հոկտեմբերի 24-ի վճիռը (գանգատ թիվ 21525/93):

11. **Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н.** Предварительное следствие в советском уголовном процессе. - М.: Юрид. лит., 1965.

12. Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. - М.: Статут, 2017.

13. **Строгович М.С.** Курс советского уголовного процесса. - М.: Изд-во Академии наук СССР, 1958.

14. **Тарасов-Радионов П.И.** Предварительное следствие. - М.: Госюриздат, 1955.

15. **Чельцов-Бebutov М.А.** Обвиняемый и его показания в советском уголовном процессе. - М.: Изд-во Министерства юстиции СССР, 1947.

16. **Weigend, T.** Learning about the charges: The suspect's right to information. In: Europe in Crisis: Crime, Criminal Justice, and the Way Forward, Vol. II, 2017.

ПРАВО ОБВИНЯЕМОГО БЫТЬ ИНФОРМИРОВАННЫМ О ХАРАКТЕРЕ И ОСНОВАНИИ ОБВИНЕНИЯ (НАУЧНЫЕ КОММЕНТАРИИ)

Аннотация

Право быть информированным о характере и основании выдвинутого против него обвинения является одним из ключевых прав обвиняемого. Без этого права реализация других прав обвиняемого либо нереальна, либо крайне неэффективна (например, обвиняемый может эффективно использовать свое право на дачу показаний, если он подробно информирован о том, от чего ему надо защищаться, какие фактические обстоятельства ему вменяются, когда он совершил вменяемое ему деяние и т. д. Без четкого

знания всего этого осуществление обвиняемым права на защиту путем дачи показаний становится иллюзорным, он должен точно знать, в чем его обвиняют, т.е. причину и характер обвинения и т.д.). Таких примеров можно привести множество, поэтому обсуждаемое право обвиняемого действительно можно назвать «королевой» его прав.

Данный научно-практический комментарий направлен на толкование права быть осведомленным о характере и основании обвинения обвиняемого, раскрытие сущности этого права, что также позволяет отличить обсуждаемое право обвиняемого от другого права - права ознакомиться с доказательствами обвинения до суда.

Ключевые слова: обвиняемый, характер обвинения, основание обвинения, доказательства.

**THE RIGHT OF THE ACCUSED
TO BE INFORMED OF THE NATURE AND
CAUSE OF THE ACCUSATION AGAINST HIM
(SCIENTIFIC COMMENTARY)**

Annotation

The right to be informed of the nature and cause of the accusation against him is a key right of the accused. Without this right, the realization of other rights of the accused is either unrealistic or extremely ineffective (for example, the accused can effectively use his right to testify when he is informed in detail about what he has to defend himself against, what factual circumstances he has been attributed against, when he committed the act attributed to him, etc.. Without knowing clearly, the exercise of the accused’s right to defend himself by testifying becomes illusory, the latter must know exactly what he is accused of, i.e. the cause and nature of the accusation, etc.). There are many such examples, so the discussed right of the accused can really be called the “queen” of his rights.

This scientific and practical commentary is aimed at interpreting the right to be informed of the nature and cause of the accusation of the accused, revealing the essence of this right, which also makes it possible to distinguish the discussed right of the accused from another right - the right to learn about the prosecution evidence before trial.

Keywords: accused, character of the accusation, cause of the accusation, evidence.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 27.05.2024 թ., տրվել է գրախոսության 30.05.2024 թ., ընդունվել է տպագրության 01.06.2024 թ.: